

7. Свято Духовної Семінарії. Слово Високопреосвященного о. митрополита Андрея Шептицького при посвяченні молитвенниці (газета "Діло", 17 лютого 1929 р., № 35) // Записки НТШ. Праці секції мистецтвознавства. – Львів, 1994. – Т. ССХХVМ. – С. 446–449.

The article is about the influence of the ideas of Vizantynism on Ukrainian sacral art in the first half of XX century. These processes was characterized by the attempt to use the folklore painting techniques, examples of folklore art and architecture in the high art.

Key words: vizantinizatsiya, sacralne art, Galichina, culture, ceremony.

УДК 94 (477.8)
ББК 63.3 (4 Укр) 624

Г. В. Стефанюк

УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО СТАНІСЛАВЩИНИ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОГО "НОВОГО ПОРЯДКУ" (1941–1944 рр.)

У статті проаналізовано організацію українського шкільництва в 1941–1944 рр., визначено роль і місце педагогів у навчальному процесі, а також висвітлено шляхи виховання учнів у національному й релігійному дусі.

Ключові слова: освіта, нація, національна ідея, "новий порядок", Організація українських націоналістів, українська школа.

Інтегрування освіти незалежної України у світову освітню систему, її демократизація й гуманізація потребують ретельного аналізу її розвитку в різні історичні періоди. Успішне вивчення даної проблеми можливе на підставі звернення до власного історичного досвіду та його об'єктивної оцінки. Лише уникаючи зайвої ідеалізації й драматизації цього досвіду в певні історичні періоди, можна реально оцінити надбання та втрати системи освіти. Зростання ролі освіти, що неминуче відбувається на етапі сучасного державотворення, спонукає сьогодні звернутися до минулого, незаангажовано вивчаючи його уроки. Саме з огляду на це в статті розглядаються історичний та етнополітичний аспекти українського шкільництва Станіславщини під час німецької окупації. Дослідження цієї проблеми сприятиме відновленню повноти історичної пам'яті, поверненню духовних надбань, які понад півстоліття фальсифікувалися або замовчувалися з ідеологічних причин.

Мета дослідження полягає в комплексному вивченні й об'єктивному висвітленні становища й головних тенденцій розвитку шкільництва Станіславщини в період німецької окупації.

Аналізуючи основні наукові праці з проблеми дослідження, слід відзначити, що питаннями українського шкільництва Західної України в період Другої світової війни займалися Н.Антонюк, Б.Єржабкова, В.Косик, С.Сворака, В.Ухач. Використавши здобутки історичної науки з проблеми дослідження, вважаємо одним із важливих завдань залучити до наукового обігу нові джерела. Основна частина документів із даної проблематики зосереджена в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України, зокрема у фонді 3833 "Крайовий провід Організації українських націоналістів на західноукраїнських землях", у фонді Р-87 "Луцька обласна управа" Державного архіву Волинської області, фонді Р-38 "Станіславська окружна шкільна рада дистрикту Галичина" Державного архіву Івано-Франківської області, фонді Р-8 "Школи Львівського і Самбірського округів дистрикту Галичина" Державного архіву Львівської області та фонді Р-204 "Кременецький окружний шкільний інспекторат дистрикту Галичина" Державного архіву Тернопільської області.

Розвиток шкільництва в Україні під час німецької окупації проходив два основних етапи. На першому етапі (1941–1942 рр.) було здійснено ряд важливих заходів

організаційного характеру, що супроводжувалися труднощами, а в кінцевому підсумку – збереженням існуючої школи й перебудовою її роботи відповідно до умов і вимог режиму “нового порядку”. Для другого етапу (1943–1944 рр.) характерна акцентція уваги на організаційно-педагогічному зміцненні школи, піднесенні якості всієї навчально-виховної роботи [18, с.270].

У Генеральному Губернаторстві, до якого була приєднана Галичина, генеральний губернатор Г. Франк намагався надати окупаційній освітній політиці зовнішніх форм, які дозволяють окреслити її як “освічений колоніалізм”. Згідно із цією доктринаю рівень освіти мешканців краю, з одного боку, не мав перевищувати або навіть наближатися до рівня освіти в Німеччині, з іншого, – не повинен був знижуватися до такої межі, яка б загрожувала паралізувати нормальне господарське життя окупованих територій, що мало функціонувати в інтересах воєнної економіки Третього райху. Тому основними елементами нової освітньої політики стали народні та професійні школи, які мали забезпечити мінімальний рівень освіти молодшого покоління й підготувати його до найпростіших функцій у сільському господарстві та промисловості.

З приходом до влади нацистського окупаційного режиму розпочалося будівництво “нової”, на цей раз проницької школи як для українців, так і для поляків. Усі середні, неповні середні й початкові школи перетворювались у так звані “народні”. Зокрема, у Станіславській окрузі в період німецької окупації діяло 379 таких шкіл, у яких працювало 970 учителів і навчалося 50 тис. учнів. Бережанська округа нараховувала 229 народних шкіл із 523 вчителями та 40898 учнями, а лише один Рогатинський повіт мав 100 шкіл. Окрім народних шкіл, у Рогатині діяла вчительська семінарія з п'ятьма класами, учительська семінарія для вихователів дитячих садків, де навчалось 49 учениць, торговельна та промислова школи [20, с.748].

З метою підготовки шкіл до нового навчального року, у серпні 1941 р. місцеві органи державного управління видали відповідні розпорядження, згідно з якими необхідно було “зладити список дітей шкільного віку із зазначенням національності, przeprowadити інвентаризацію шкільного майна та подати інформацію, у якому стані воно знаходиться, а також стан шкільних будинків” [2, арк.43]. У зв'язку із цим міський Відділ народної освіти в Станіславі перевіряв документи й забезпечив майном школи та провів реєстрацію вчителів, намітив мережу шкіл у місті. На засіданні Відділу обговорювалися навчальний план і реорганізація шкільництва, проекти яких затверджувалися владою. Місцеві органи державного управління разом зі шкільними інспекторами адміністративних округів у визначений термін подавали статистичні дані про стан шкільництва. Зокрема, робилися звіти про: а) кількість шкіл та їх тип на території округу в порівнянні з періодами польської і радянської окупації; б) кількість у кожній школі учнів (див. додаток А) і вчителів із поділом їх за національністю [10, арк.1]. А Рогатинська управа на основі постанови німецької влади вимагала від новопризначених директорів шкіл: 1) негайно передати до управи відомості про персональний склад учителів школи, указавши національність, кваліфікацію і стаж роботи (в усіх управах західноукраїнського регіону на кожного вчителя була заведена особова справа [8, арк.17]); 2) якщо в школі директором був призначений учитель зі східних областей України (тобто комуніст, а також росіянин чи єврей), тоді тимчасовим керівником ставав найстарший за стажем роботи вчитель-українець; 3) припинити самовільне змінування вчителями (без огляду на національність) місце праці без попередньої згоди або дозволу повітової шкільної управи, яка мала право остаточно призначати вчителів для шкіл чи проводити зміни в особовому складі працівників школи; 4) “кандидатів учительського звання” (бажаючих працювати вчителями) направити в повітову шкільну управу для реєстрації [12, с.63].

Згідно з розпорядженням губернатора дистрикту Галичина О. Вехтера, Відділ науки і навчання 26 серпня 1941 р. оголосив реєстрацію вчителів. Зокрема, усі вчителі

Станіславської округи, які в 1941–1942 навчальному році хотіли працювати в народних школах, повинні були “зголоситися особисто зі своїми документами в канцелярії окружних шкільних радників в Станіславі, Надвірній і Делятині в днях 18, 19 і 20 вересня від 8 до 12 години” [18, с.270]. Під час реєстрації кожний учитель повинен був мати при собі свідоцтво про народження, свідоцтво зрілості або кваліфікаційний диплом, посвідчення з місця праці або номінаційний учительський декрет.

За таких обставин у 1941–1942 навчальному році в народних школах Галичини із 7 тис. педагогів майже половина працювала без повних учительських кваліфікацій. Усі вони вважалися “допоміжними” вчителями.

“Допоміжні” вчителі, незважаючи на те, що були без кваліфікацій, усе ж виконували свої функції. Однак німецька шкільна влада прагнула замінити їх кваліфікованими спеціалістами. Адже більшість із них працювала лише тимчасово і, якщо знаходили собі краще оплачувану роботу або отримували можливість продовжувати навчання, залишали школу. У 1941–1942 навчальному році для забезпечення навчально-виховного процесу в українських школах потрібно було 7 тис. учителів, а стало до роботи приблизно 5 тис. [22, с.119]. Тільки в одному Станіславському окрузі не вистачало 200–300 учителів для роботи в початкових народних школах [25].

Щоб змінити кадрову ситуацію, необхідно було створити певну систему підготовки та підвищення фахового рівня вчительства. Дві педагогічні школи, які існували до початку війни в Станіславі й Коломиї, не могли забезпечити підготовку достатньої кількості вчителів. Тому в липні 1941 р. оголошувала прийом студентів новостворена трирічна Рогатинська педагогічна школа. Умови прийому на навчання були такі: на перший курс приймалися учні, які закінчили восьмий клас середньої школи або “восьмий клас середньої школи освіти дорослих” (вечірня школа). На другий курс приймали тих, що закінчили перший курс педагогічної школи до початку війни, а також випускників восьмих–дев’ятих класів радянської середньої школи або десятих класів вечірньої школи. Як виняток, відмінників залучали до навчання в педагогічну школу після здачі іспитів з української мови, математики, природознавства й географії [24].

Нацисти вважали, що виховувати українських дітей у потрібному “новому” дусі може тільки український учитель. Адже діти в українських школах “мусять забути все те, що в чужій школі вложив у голови польський чи комуністичний вчитель” [23]. Тому, на думку окупантів, праця в школах мала базуватися на нових програмах, у яких основним завданням було б насамперед перевиховання. Шкільна влада наголошувала, що, крім поляків, у деяких школах працювали також учителі-росіяни, однак вони могли займати посади вчителів фахових предметів, але доручити їм виховання українських дітей заборонялося. На підтвердження цього типовим є такий факт: учителька Текля Кароліна в с. Королівка повіту Товмач звернулася до шкільного інспекторату в Городенці з проханням надати їй номінацію вчительки: “В моїй декларації вказано, що я є обряду римо-католицького і належу до польської національності. Оскільки мій батько був українцем, я прийняла обряд греко-католицький і належу тепер до української національності” [4, арк.19]. Однак шкільний інспекторат ніяк не відреагував на прохання. А окружний шкільний інспекторат Вишневецького району 1 вересня 1943 р. повідомив референта шкільного відділу, що “звільнені за підозрою у антинімецькій пропаганді вчителі Гродзіцький М., Дробішевський С., Шиманська В. мають бути викреслені з ґрундалисти” (списку. – Авт.) [9, арк.19].

У перші дні серпня 1941 р. нацисти почали змінювати структуру управління освітою, підпорядковуючи її Відділу науки і навчання, який у Львові очолював А.Гасселіх. Керівником справ шкільництва у Львові був професор Мак. Поруч із німецькими урядовцями, здебільшого галицькими німцями, у А.Гасселіха працювали окремо в секторах українського й польського шкільництва українські та польські інспектори.

Інспекторами українського шкільництва призначалися в грудні 1941 р. ті особи, що почали працювати в освітній сфері з приходом німецької окупаційної влади на українські землі. Зокрема, роботою народних шкіл керував Л.Ясінчук, середніх шкіл – М.Білик (перед тим – директор гімназії в Холмі), учительськими семінаріями – С.Білинкевич, сільськогосподарськими школами – М.Холєвчук, торговельними жіночими – І.Лежогубська. У тих округах, де було небагато українських шкіл, функції інспектора виконував один з учителів [22, с.356]. В округах створювались окружні шкільні ради. Так, Станіславська окружна шкільна рада займалася організацією навчання в початкових українських і польських школах, вела листування з учителями [4, арк.2].

Німецька влада хотіла, передусім, мати добрих хліборобів, ремісників і робітників для воєнних потреб Третього райху. Саме тому вона розбудовувала професійні школи, а як “підбудову” для них – народні школи. Проте, на думку окупантів, “з політичних міркувань, як поступку для українців, давала доволі щедро теж дозвіл на відкриття гімназій” [11, с.292]. Зокрема, у листопаді 1941 р. Головний Відділ науки і навчання в Кракові доручив професорові О.Левицькому переїхати до Станіслава й організувати там функціонування української гімназії, добираючи вчителів для продовження навчання на основі програм, установлених у період окупації для українських гімназій. У даному навчальному закладі більшу перевагу мали хлопці над дівчатами, незважаючи на те, що до 1942–1943 навчального року не було жодних обмежень відносно вступу до школи дівчат. Учнів приймали до окремих класів на підставі вступного іспиту. Оплата в школі становила від 6 до 48 злотих у місяць. Загальна кількість учнів за весь час діяльності Станіславської гімназії під німецькою окупацією коливалася між 350 і 450 [11, с.295].

Відділ шкільних справ мав багато клопотів у зв’язку з тим, що міста, де не відкрили гімназій, провели акцію з підписами батьків за відкриття такого типу навчальних закладів. Як згадує К.Паньківський, Український допомогивий комітет також просив німецьку владу дозволити відкриття нових гімназій, семінарій. Однак гімназійна акція зустріла повну відмову. “Нам довелося знову переживати часи підозріння, що ми не використовуємо як слід свого впливу, і що “при бажанні”, напевно можна було б добитися корисного рішення. Німці були непоступливі і покликалися на те, що для поляків взагалі гімназій не було” [22, с.121].

Незважаючи на заходи місцевого громадянства й УЦК, нацисти не пішли на поступки та не відкрили додаткові середні школи. Їхня освітня політика полягала в тому, щоб після закінчення початкової народної школи спрямувати молодь на навчання до фахових шкіл. Свідченням цього була відмова німецької влади відкрити гімназію в Городенці [15, с.88]. За весь час нацистської окупації кількість гімназій залишилася незмінною: десять у Галичині й дві українські гімназії в Генеральній Губернії [7, арк.2].

Розпорядженням райхсміністра А.Розенберга від березня 1942 р. і постановою А.Гітлера про адміністративний устрій у новоокупованих східних територіях від 17 липня 1942 р. гарантувалася всім мешканцям свобода релігійних переконань. Дозволялося навіть об’єднуватися в релігійні громади. Німецька влада сподівалася, що, дозволивши свободу віросповідання, “свобідне виконання релігійних практик відвертатиме увагу українського населення від політичного думання та серйозних проблем” [16, с.1488]. У зв’язку з вищезгаданими обставинами, шкільна влада постановила, що обов’язком українських народних шкіл є вивчення Закону Божого по дві години (в деяких випадках по одній годині) на тиждень у класі (або в з’єднаних класах) [3, арк.16]. Водночас вона наказувала церковнослужителям забезпечити викладання релігії в навчальних закладах, яке мало проводитися українською мовою. Шкільні відділи просили духовну консисторію створити комісію з отців-законовчителів, яка б розробила програму вивчення релігії по класах. “Матеріал, що його треба проробити в кожному класі, поділений на чотири більш-менш рівні чвертьріччя, додаються молитви і цер-

ковні пісні. Треба долучити всебіблійну історію, катехизм і літургію в одну органічну цілісність. Це новітня, так звана мюнхенська метода” [2, арк.5]. Дану програму затверджував шкільний відділ. А міський Відділ народної освіти м. Станіслав повідомив, що “1941–1942 навчальний рік в усіх народних школах міста розпочнеться 1 жовтня торжественним Архієрейським Богослуженням о 9 годині ранку. Шкільна молодь разом зі своїми вчителями відповідно до обряду відправиться до костелу і до греко-католицької катедри” [27]. Окрім того, учні мали ходити в церкву кожної неділі та свята.

Митрополит А.Шептицький звертався до духовенства західноукраїнського регіону із закликом “обняти всі ерекціональні ґрунти і маєтки та організувати школи, а також заключити з учителями службові договори” [1, арк.4]. Він уважав, що в період німецької окупації потрібно приділяти особливу увагу навчанню та вихованню молоді. Митрополит проголошував, що “у виховній справі зараз поруч родини стоїть церква та школа, а до деякої міри бурси, гуртожитки і верстати праці, де перебуває львина частина молоді. У багатьох випадках вони просто не почувають себе до обов’язку вести виховну діяльність” [26]. Учителі релігії вважали, що “учень, закінчивши семикласну школу, повинен винести з неї основне знання правд віри і моралі, які допоможуть йому утривалити християнський світогляд” [2, арк.5].

У процесі навчання й виховання, за наказом німецької влади, українські педагоги значну увагу приділяли учнівській дисципліні. Зокрема, директор школи в Станіславі О.Глібовецька на вчительській конференції 20 грудня 1941 р. виступила з доповіддю “Про потребу карності в школах”. Окупаційна влада вважала, що без покарання не можна собі уявити ніякого навчання. Навчання, на їхню думку, буде дисциплінованим тільки тоді, коли вчитель користується авторитетом серед дітей, а також зацікавлює їх навчальним матеріалом. “Тут потрібне також совісне приготування учителя до лекції. Хто не потрафить удержати дисципліни серед дітей, не надасться до вчительської праці” [4, арк.3]. Відсутність авторитету вчителя і недисциплінованість учнів, як вважали окупанти, мали місце в радянській школі тому, що багатьох батьків цих дітей радянська влада депортувала. А це призводило до бідності, яка часто була причиною крадіжок серед учнів. Учень мав твердо пам’ятати, що за порушення шкільних порядків він мусить бути покараний.

У системі виховання учнівської молоді в період німецької окупації поряд із методами переконання вживалися також методи примусу. Нацисти наполягали, що, особливо після того, як “українська школа попробувала більшовицького, розхлябаного, повного анархії життя, обговорення вчинку порушника перед класом або перед учнями цілої школи повинно бути застосоване в школі, але це не виключає, а навпаки підкреслює необхідність покарати тих, хто на це заслужив” [17]. Добре організований клас мав виробити методику впливу на недисциплінованих учнів, тобто міру покарання порушника шкільної дисципліни.

Уже з раннього шкільного віку учні “нової” школи повинні набувати певних умінь і навичок вести громадську роботу. Окупаційна влада відзначала, що головним недоліком радянської школи було якраз те, що творча робота й ініціатива активних учнів не об’єднувалися, не спрямовувалися на загальні завдання школи. Адже вміло організувати дитячу творчість – значить виховувати відповідальність за доручену справу, вміння самостійно розв’язувати ті чи інші завдання, поглиблювати свої знання, виховувати навички організованості, вміння контролювати себе та виховувати свідому дисципліну в інших. Кожен учитель у період німецької окупації мав пам’ятати, що “на оновлених українських землях він повинен виховувати нове покоління, дисципліноване, здібне до громадського життя та сильне духом” [17].

Головною організацією, яка мала сприяти дисциплінованості молоді в період німецької окупації, була “Виховна спільнота української молоді”. У Станіславі референ- том молоді при УДК був В.Ковальський. ВСУМ продовжувала діяльність “Куренів

Молоді”, заснованих у Кракові. У народній школі Станіслава ВСУМ мала власну кімнату, де відбувалися сходи, а також окрему бібліотеку. Організація поділялася на три курені (2 хлоп’ячі й 1 дівочий), у кожному з них – по 50–80 учнів. Опікуном хлоп’ячих куренів було призначено професора С.Никифоряка, дівочого – професора Г.Морозівну. Курінь складався з двох чот, чота – з двох або більше роїв. Слід відзначити, що діяльність ВСУМ була близькою до діяльності ОУН. Зокрема, учні Т.Семеген, Я.Флис, Л.Зорій, Крушельницький, Дякон вступили до УПА [11, с.299].

Українська громадськість Галичини, яка спочатку обурювалася тим, що німецька влада дозволила відкрити тільки 10 гімназій (вищі школи заборонялись), урешті зрозуміла, що існують важливіші питання шкільництва. Основною проблемою стала опіка над учнями. Зокрема, Станіславський батьківський кружок при УОК у 1943 р. улаштував у Карпатах вакаційні оселі для шкільної молоді віком від 7 до 20 років. Усі учасники поділялися на три частини: одна частина проживала в оселях безкоштовно, друга – з оплатою 50 злотих місячно, третя – по 100 злотих. До осель приймалися учні, які були членами ВСУМ. Безкоштовними місцями користувалися діти, батьки яких загинули на війні або були депортовані більшовиками, а також учні, батько або мати яких працювали в Німеччині. Пільгові місця надавалися дітям удів, а також учням, батьки яких працювали на посадах учителів, урядовців, державних робітників [13].

За ініціативою та сприянням Союзу батьківських кружків усіх українських шкіл Станіславського округу, головою якого був п. Самоверський, створено “Домівку учня” з бібліотекою й читальнею. Кухня “Домівки” видавала сніданки, обіди й вечері 800 учням за незначну плату. Бідніші учні отримували їх безкоштовно, зате допомагали в навчанні менш здібним товаришам. Відкриття “Домівки учня” в Станіславі відбулося 19 вересня 1943 р. у присутності єпископа І.Лятишевського, прелата М.Луцика, посадника Голембйовського, голови Союзу громад Яшана. Від президії УЦК громадськість Станіслава вітав керівник Відділу молоді професор З.Зелений. До виховних установ належав також Інститут для дівчат (фондація Т.Білоуса в Коломиї), відкритий 30 травня 1943 р. [22, с.357]. У той самий час нацисти активізували вивіз юнаків та дівчат на роботу в Німеччину, влаштовували на них справжнє полювання. Зі свого боку українські націоналісти закликали молодь не йти до “німецьких шкіл”, а приєднуватися до ОУН і боротися за самостійність України. Як наслідок – почалися арешти учнів середніх шкіл. Так, під час прем’єри вистави “Шаріка” в театрі імені І.Франка в Станіславі, облава захопила й кількох учнів місцевої гімназії. Заарештованих незабаром випустили, а учня сьомого класу Т.Семегона, якого звинуватили в провіді групи УПА, що діяла в “Чорному лісі” в Загвізду, було розстріляно [11, с.297].

Таким чином, у 1941–1944 рр. на Станіславщині українська школа організовувалася на зразок німецької. Навчальні заклади були змушені позбутися всього, що нагадувало про більшовицький режим. Так освіта ставала засобом здійснення “нового ладу” на захоплених окупантами територіях.

Навчання в народних школах тривало сім років. Навчальні програми в них не переважувалися загальноосвітніми навчальними дисциплінами, хоч здебільшого вони розроблялися українськими вчителями, що створювало можливості для надання їхньому змісту національного характеру. Діяльність українського вчителя була спрямована на реалізацію своєї фахової функції, своєї місії освіти народу, навчання й виховання нового покоління за будь-яких обставин. Важливою була поява можливості виховувати молодь у національному й релігійному дусі, оскільки німецька влада особливо не втручалася у внутрішні шкільні справи. Зрозуміло, що це не відповідало реальним потребам українців, однак відчутно впливало на підвищення освітнього рівня населення, що створювало відповідний ґрунт для збереження культури.

Додаток А
Звіт про кількість учнів
Станіславівської народної школи на початку
1941–1942 навчального року

Клас	Записаних дітей	У тому числі		Народжених у роках									Примітка	
		укр.	пол.	1934	1933	1932	1931	1930	1929	1928	1927	1926		
I а	40	40	-	11	26	2	1							Прийде, мабуть, багато дітей, народжених у році 1934
I б	40	40		13	27									
I в	40	40		22	18									
II а	39	39			7	23	8		1					
II б	39	39			3	19	14	3						
III а	35	35					27	6	2					
III б	35	35					25	8	1		1			
IV а	35	35						27	7		1			
IV б	35	35						20	8	5	2			
V	43	42	1					1	32	8	2			
VI	36	36								23	10	3		
VII	20	19	1								15	5		
Ра- зом	437	435	2	46	81	44	75	65	51	36	31	8		

2.10.1941

ДАІФО, ф. Р-38, оп. 1, спр. 1, арк. 4.

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ), ф. 3833., оп. 1, спр. 15.
2. Там само, ф. 3959, оп. 2, спр. 69.
3. Державний архів Волинської області (далі – ДАВО), ф. Р – 87, оп. 1, спр. 12.
4. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. Р – 38, оп. 1, спр. 1.
5. Там само, ф. Р– 204, оп. 1, спр. 1.
6. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. Р – 8, оп. 1, спр. 1255.
7. Там само, ф. Р– 35, оп. 12, спр. 231.
8. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО), ф. Р – 204, оп. 1, спр. 2.
9. Там само, спр. 52.
10. Там само, спр. 115.
11. Альманах Станіславівської землі. – Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1975. – 959 с.
12. Андрухів І. Станіславівщина: двадцять буремних літ (1939–1959) / І. Андрухів, А. Француз. – Рівне ; Івано-Франківськ, 2001. – 335 с.
13. Вакаційні оселі для шкільної молоді // Станіславівське слово. – 1943. – 4 липня.
14. Виховання української молоді // Українське слово. – 1942. – 13 березня.
15. Городенщина / Історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. – 871 с.

16. Єржабкова Б. Освіта і німецька шкільна політика в Райхскомісаріаті Україна / Б. Єржабкова // Визвольний шлях. – 1986. – Кн. XII. – С. 1479–1492.
17. Завдання школи // Волинь. – 1941. – 23 жовтня.
18. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1994. – 360 с.
19. Кубійович В. Українці в Генеральній Губернії (1939–1941). Історія Українського Центрального Комітету / В. Кубійович. – Чикаго : Вид-во М. Денисюка, 1975. – 664 с.
20. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали. – К. : Наукова думка, 1995. – Т. 1 : 1939–1953. – 742 с.
21. Оголошення про реєстрацію вчителів та вписи до народних шкіл // Українське слово. – 1941. – 21 вересня.
22. Паньківський К. Роки німецької окупації / К. Паньківський. – Нью-Йорк ; Торонто : Життя і мислі, 1965. – 480 с.
23. Про роботу шкіл // Волинь. – 1941. – 30 жовтня.
24. Рогатинська Педагогічна школа // Рогатинське слово. – 1941. – 24 вересня.
25. Українське шкільництво в Галичині // Українське слово. – 1941. – 24 вересня.
26. У перехресному вогні // Краківські вісті (Український щоденник). – 1943. – Ч. 4 (742).
27. Шкільний рік 1941–1942 // Українське слово. – 1941. – 30 вересня.

In the article the organization of the Ukrainian Schooling in 1941–1944 is analysed, the role and plan of pedagogists in the educational process are determined, and also the ways of education of pupils in the national and religious spirit are revealed.

Key words: education, nation, national idea, "new order", Organization of Ukrainian Nationalists, Ukrainian school.

УДК 930.2 (477. 83 / 86)

ББК 63. 3 (4 Укр)

О. І. Єрешій

ДЕПОРТАЦІЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА НА ДАЛЕКИЙ СХІД (1950 р.)

У статті звернено увагу на умови депортації родини греко-католицького священника Антіна Сірецького на Далекий Схід. Розглядаються побутові умови, харчування, лікарське обслуговування депортантів.

Ключові слова: депортація, родина, греко-католицький священник, побутові умови.

Проблема “деперсоніфікації”, дегуманізації суспільства є, на наш погляд, однією з ключових проблем, що постають перед сучасним українським і світовим громадянством. У вирі суспільно-політичних і економічних подій сьогодення, проблем глобалізації, науково-технічної революції, особливої інтенсифікації життя нерідко втрачається конкретна людина, особистість, котра живе в сучасних умовах споживацького, “секуляризованого” суспільства.

Масова культура, що наповнює повсякдення людини початку ХХІ ст., призводить до своєрідного уподібнення людей, формує “нового героя нового часу”, що заради гедоністичного способу життя, легкого заробітку нерідко відмовляється від багаторічних традицій, цінностей, що формувалися століттями. До речі, нівеляцію традицій у сучасних умовах констатували автори історико-культурологічного видання “Прикарпаття: спадщина віків” на чолі з головним редактором, доктором історичних наук, професором Миколою Кугутяком. Авторський колектив цієї книги намагався якраз повернути увагу суспільства до тисячолітніх культурних надбань наших країн [3].

Проблему “деперсоніфікації” й дегуманізації сприймаємо як своєрідний виклик усім гуманітаріям, а не лише науковцям. У цих умовах перед істориком-науковцем постає проблема пошуку “історичної людини”, доскіпливого вивчення життя осіб, причому не обов’язково видатних, а й “непримітних”, “малих” людей, що жили в різний